En veileder for kunst-prosjekt i offentlige rom

En veileder for kunstprosjekt i offentlige rom

«Tjeahpoeh mijjen tjiehtjelinie»

KUNST I VÅRE ROM

Bïhkedæjja tjeahpoeprosjektide byögkeles tjiehtjelinie

FORSIDE
NIRMAL SINGH DHUNSI, «BIT FOR BIT» (2017)
© Nirmal Singh Dhunsi / BONO 2023
Malt med akryl farger.
Størrelse 7 x 6 meter

Smøla barne- og ungdomsskole, Smøla kommune
Kunstkonsulent har vært Brit Dyrnes
Foto: Ingeborg H. Dhunsi

UTFØRT AV ARNE HERNES OG REIDAR HERNES, «ÅKERGRØNN» (2015)
Pløying, harving og kalksand. Verket er inspirert av Hannah Ryggens vevnad «Potteblått» (1963). Hun bodde det meste av sitt skapende liv, 1924 -1957, på småbruket Ryggen. LANDART Fosen 2015 ble initiert av Galleri Molo.
© Hannah Ryggen / BONO 2023

Ryggen Gård, Ørland kommune
Kuratorer har vært Mari Meen Halsøy, Snorre Hvamen og Urban Kunst ved Viktor Gjengaar
Foto: Dan Ågren

Kunst, rom og offentlige rom

Kunst i offentlige rom er navnet på de kunstuttrykk som blir laget for å oppleves på steder som er åpne for alle. I denne sammenhengen er ordet rom å forstå både som fysiske rom inni bygninger og som avgrensede rom utendørs f.eks. gårdsrom, byrom, uterom.

Kunst kan vi la blikket hvile på, og tankene dvele ved. Vi kan prate om kunst og diskutere den – krangle om den. Vi kan vise den frem til folk vi får på besøk, og si: «Dette har vi her hos oss!» Den kan være en påminnelse om noe «alle vet», men også startpunktet for helt personlige tanker. Kunst kan tjene som utgangspunkt for meditasjon, samtale og et merke for tilhørighet – tilhørighet til et sted eller en idé. Kunsten kan bidra til nysgjerrighet, utforskertrang og kritisk tenking.

Kunstsentrene og fylkeskommunene vil stimulere til at det blir kunstprosjekt i flere, både små og større kommuner. Denne veilederen er utarbeidet for kommuner og andre som vil vite mer om hvordan en går fram for å organisere og gjennomføre et kunstprosjekt. Den vil vise hvordan *kunstutvalg*, *kunstkonsulent* og *kunstplan* kan være gode virkemidler i arbeidet med kunst i offentlige rom.

Mange kommuner og fylkeskommuner har vedtatt retningslinjer for kunst i sine bygg og uterom. Slike retningslinjer opprettes for å realisere kunstprosjekter med høy kunstnerisk kvalitet. Vanligvis setter en av 1 - 2 % av byggekostnadene til kunst.

Kunst kan bli til i arbeidet med nye bygg, ved rehabilitering av eksisterende bygg, ved etablering eller endring av uterom eller gjennom stedsutvikling.

Innhold

1 Kunstutvalget
2 Kunstkonsulenten
3 Stedet
4 Kunstplanen
5 Valg av kunstform og kunstner
6 Formidling og dokumentasjon
7 Hvordan ta vare på kunsten?
8 Nyttig informasjon

PEKKA STOKKE, «FUGLANE» (2019)
Lysskulptur i luftrommet over leseplassene. Fuglen rugde og dens flygemønster er visualisert i hvitt lys, inspirert av Tarjei Vesaas` roman «Fuglane». NeonFlex LED, stålbånd.

Skaun folkebibliotek, Skaun kommune
Kunstkonsulent har vært Jorun Kraft Mo
Foto: Freia Beer og Juliane Schütz

1. KUNSTUTVALGET

Når kunstprosjektet starter opprettes det et kunstutvalg. Sammensetningen av kunstutvalget skal sikre en demokratisk prosess samtidig som den kunstfaglige profesjonaliteten ivaretas. I de fleste tilfeller er det hensiktsmessig at en *kunstkonsulent* leder utvalget.

Kunstutvalget består vanligvis av:

- kunstkonsulent
- prosjektleder – som representerer byggherren eller oppdragsgiveren
- arkitekt eller landskapsarkitekt
- brukerrepresentanter

Kunstutvalgets mandat er:

- å utarbeide og vedta en kunstplan
- å koordinere arbeidet til kunstneren eller kunstnerne med byggeprosjektet som helhet når det ikke dreier seg om rene kunstprosjekt
- å holde ferdigbefaring med godkjenning og overtakelse av det ferdigstilte kunstprosjektet.

De fleste kunstprosjekt i offentlige rom oppstår i forbindelse med større bygge- eller stedsutviklingsprosjekter. Derfor er det viktig at et kunstutvalg med kunstfaglig kompetanse blir opprettet så snart planleggingen av et nytt bygg eller sted begynner, og at fremdriften i kunstprosjektet er koordinert med bygge- eller stedsutviklingsprosjektet.

2. KUNSTKONSULENTEN

Kunstkonsulenten er bindeleddet mellom kunstutvalget og kunstens fagmiljøer, f.eks. kunstsentrene. Kunstkonsulenten blir vanligvis engasjert etter en utlysning. Det er kunstkonsulentens ansvar sammen med kunstutvalget å definere

LISA STØRSETH PETTERSEN, «LUFTSLOTT» (2022) -EN PERFORMATIV HENDELSE OG INSKRIPSJON I FJELL
Verket består av blant annet 20 elektriske fotbad, et offshoreskip frå 1984 og en nattevakt som hopper inn og ut av horisonten.

Stoksund Trygdepensjonat, Åfjord kommune
Kurator har vært Kirsten Bertelsen
Foto: Lili Zaneta

grunnlaget for kunstprosjektet og velge kunstnere til å lage et uttrykk i tråd med dette. Kunstkonsulenten skriver en kunstplan på grunnlag av møter og beslutninger som er fattet i kunstutvalget og følger opp kunstnerne underveis.

En kunstkonsulent skal ha en formell kunstfaglig kompetanse og skal kvalitetssikre de kunstfaglige valgene og prosessene. En kunstkonsulent blir ofte også kalt kurator eller kunstfaglig prosjektleder. Kunstkonsulentene jobber vanligvis på prosjektbasis, og et kunst-i-offentlige-rom-prosjekt kan gå over flere år.

Vi anbefaler at kunstkonsulenten honoreres med KOROs gjeldende satser. Konsulenthonoraret utgjør normalt mellom 10 til 15% av det totale kunstbudsjettet.

I bygge- og stedsutviklingsprosjekter er hovedprosjektlederen ansvarlig for å engasjere en kunstkonsulent med relevant kompetanse for det aktuelle byggeprosjektet. Kunstsentrene kan bistå i arbeidet med å innhente den kunstfaglige kompetansen. Det er viktig at oppdrag som kunstkonsulent blir utlyst så tidlig som mulig.

3. STEDET

Stedet, *menneskene* og *det som foregår* på stedet er alltid utgangspunktet for kunst i et offentlig rom. Derfor må en spørre: Hva slags sted eller bygg er dette? Hva er stedets funksjon og historikk? Hvem er innbyggerne og brukerne? Hvordan forholder dette seg til området rundt? Slike analyser danner grunnlaget for en kunstplan.

4. KUNSTPLANEN

Kunstplanen er kunstprosjektets viktigste dokument. Kunstplanen foreslår og begrunner egnede kunstneriske uttrykk, plassering og utførende kunstnere. I kunstplanen presenteres også budsjett og framdriftsplan.

KARIN AUGUSTA NOGVA, «BLOMSTERENGA» (2022)
© Karin Augusta Nogva / BONO 2023
Tegning og utskjæring direkte i trevegg.

Kolvikbakken ungdomsskole, Ålesund kommune
Kunstkonsulent har vært Heidi Rødstøl
Foto: Mateo Christensen

5. VALG AV KUNSTFORM OG KUNSTNER

Det finnes uendelig mange former for kunst. Valg av kunstform avhenger av formålet med bygget, stedets karakter og funksjon.

PERMANENT KUNST

Permanent kunst er varige kunstgjenstander eller installasjoner av materialer med lang levetid. Det kan være kunst som er integrert i en bygningsstruktur, eller montert som en selvstendig gjenstand. Integrerte kunstverk bygges inn og blir en del av selve bygget. Dette krever at arbeidet med å utvikle og planlegge kunstprosjektet inkluderes så tidlig som mulig, for å synliggjøre de ulike mulighetene og sikre forankring av den eller de beste løsningene. Permanente verk kan også være flyttbare (*løskunst*) eller immaterielle og bestå av f.eks. lyd eller lys.

TEMPORÆR KUNST

Midlertidige kunstverk er ment å vare for en avgrenset tidsperiode. Verkene kan fjernes etter en periode eller være laget av nedbrytbare materialer. Slike verk kan også være prosjekter som inviterer til forskjellige former for medvirkning og deltagelse eller immaterielle verk som for eksempel *performance* eller *happenings*, det vil si forskjellige former for regisserte arrangementer. Det kan være kunstformer som skaper situasjoner og relasjoner mellom mennesker heller enn fysiske objekter.

ANSKAFFELSE

Hvordan man velger kunstform og kunstner er avhengig av hvert enkelt prosjekt. Vanligvis henger valg av fremgangsmåte sammen med tidsplan og økonomiske rammer.

Forskrift om offentlige anskaffelser § 13-4,1. ledd, bokstav b), nr. 1 gir oppdragsgiver hjemmel til å anskaffe kunstneriske verk uten konkurranse på nærmere vilkår. Betingelsen for dette er at «anskaffelsen gjelder ytelser som bare én

TOMAS COLBENGTSON, «BISSIE GIEBNIE» (2022)
© Tomas Colbengtson / BONO 2023
Digitalt bearbeidet foto, glassblåsing i overfangsteknikk, snåsaskifer.
Tittelen er sørsamisk og kan oversettes med «Hellig kjele», som antyder at det finnes hellige steder i naturen.

Saemien Sijte, sørsamisk museum og kultursenter, Snåsa kommune
Kurator har vært Janicke Heggem Rudi Iversen
Foto: Janicke Heggem Rudi Iversen

bestemt leverandør kan levere» og at «formålet er å skape eller anskaffe et unikt kunstnerisk verk eller en unik kunstnerisk fremføring.»

Store offentlige kunstprosjekter utlyses ofte med en nasjonal prekvalifisering. Dette sikrer åpenhet og like muligheter for alle kunstnere. I en prekvalifisering melder kunstnerne sin interesse for et utlyst oppdrag ved å levere CV og dokumentasjon av sine tidligere arbeider. Prekvalifiseringer honoreres ikke, men danner grunnlag for å invitere til konkurranse, for direkte oppdrag eller innkjøp.

- **ÅPEN KONKURRANSE**
  Åpen konkurranse er aktuelt når man ønsker å favne bredt og skape oppmerksomhet og engasjement for et bestemt sted og tema. Utlysningen bør være så bred som mulig og tillate at så mange som mulig får delta. Kravene til innleverte forslag kan gjerne begrenses til tekst og enkle skisser. Åpen konkurranse er erfaringsmessig svært tidkrevende for juryen.

- **LUKKET KONKURRANSE**
  I lukkede konkurranser inviteres utvalgte kunstnere til å levere skisser med forslag til konkret hvordan de vil løse oppgaven, plassering, budsjett og fremdriftsplan i henhold til et konkurranseprogram. Kunstner(e) og oppdragsgiver inngår skriftlig avtale om honorar og andre vilkår for å delta i konkurransen.

- **DIREKTE OPPDRAG**
  Kunstkonsulenten foreslår kunstnere til direkte oppdrag eller innkjøp. Direkte oppdrag er både tids- og kostnadsbesparende, men prosessen er lukket. Derfor er det viktig at kunstkonsulenten har bred kjennskap til norsk samtidskunst, og at kunstutvalget kan gi en begrunnelse for hvorfor denne fremgangsmåten og denne kunstneren eller kunstnerne er valgt.

KÀDDU YARAAX VED MOUHAMADOU DIOL, BOUBA TOURÉ OG RAPHAËL GRISEY, «FIGURING FALLOW TIME» (2019)
Del av LevArt «PARK.»-prosjektet 2017-2020. En tre dagers workshop med bakgrunni de globale klimaendringene og behovet for translokal handling.De tretti deltagerne fikk blant annet prøve ut teknikker som brukes avteatergruppen Kaddu Yaraax, basert i Dakar i Senegal. Personen på bildet er kunstnerisk leder Mouhamadou Diol.

Levanger, Levanger kommune
Kurator har vært Anne-Gro Erikstad, LevArt
Foto: Siv Hilde Meen, LevArt

STEFAN SCHRÖDER I SAMMARBEID MED ELEVER, «GYLDNE ØYEBLIKK» (2022)
Collage.

Vinne barneskole, Verdal kommune
Kunstkonsulent har vært Anne Gro Erikstad
Foto: Susann Jamtøy

MALIN BÜLOW, «FLUID TENSIONS» (2022)
Performance med danser Marie Rechsteiner, mobilkran og tekstil skulptur.

Taket på kulturhuset Plassen, Molde kommune
Kurator har vært Madeleine Park
Foto: Møre og Romsdal kunstsenter

6. FORMIDLING OG DOKUMENTASJON

Kunstformidling er å skape samtaler om kunsten, slik at den kan sees i lys av samfunnets og de enkelte publikummernes kunnskap og erfaringer. Det bidrar til rikere opplevelser og ettertanke – en utvidet dialog mellom kunstverk og betrakter. Det styrker også det opplevde eierskapet hos dem som lever med kunsten rundt seg til daglig.

Formidlingstiltak kan være:

- ulike typer publikasjoner, inkludert informasjon på internett
- seminarer, konferanser og foredrag
- workshop med kunstnerne
- omvisninger og utstillinger med mer

Kunstprosjekt for offentlige rom, enten de er permanente eller temporære, kan bli kulturhistoriske merkesteiner. Av hensyn til steds- og byplanlegging, fremtidig historieskriving, fysisk vedlikehold og forsikring osv. er det viktig å dokumentere den nye kunsten gjennom foto, video eller begge deler, umiddelbart etter overtakelse. Det er også nyttig å dokumentere prosessen underveis, slik at kunstprosjektene blir enklere å formidle når de er ferdigstilt. Spesielt temporære prosjekter er viktige å dokumentere slik at hendelsene blir bevart for ettertiden.

7. HVORDAN TA VARE PÅ KUNSTEN?

Drift og vedlikehold av innkjøpt kunst er en viktig del av forpliktelsen som følger med å eie kunst på vegne av fellesskapet. Ervervelse av kunstverk til offentlige bygg og andre offentlige arenaer har egne bestemmelser som er regulert gjennom lovverk. Det handler i hovedsak om anskaffelsen av, og ansvaret ved å eie og forvalte kunst. De fleste fylkeskommuner og mange større kommuner har i tillegg vedtatt egne retningslinjer for kunst i sine offentlige rom.

Når oppdragsgiveren overtar kunsten, må krav til drift- og vedlikehold være beskrevet i en egen avtale. I en kommu-

INGER JOHANNE RASMUSSEN, «FALLENDE GRØNT» (2021)
© Inger Johanne Rasmussen / BONO 2023
Tekstil-intarsia. Håndfarget og håndsydd billedteppe i tovet ullstoff.
Størrelse: 220 x 295 cm

Johan Bojer videregående skole, Vanvikan, Indre Fosen kommune
Kunstkonsulent har vært Kristoffer Dolmen
Foto: Kjersti Berg

nes retningslinjer for kunst i offentlige rom bør ansvaret for forvaltning, drift og vedlikehold være beskrevet. Retningslinjene må fortelle hvem som har det overordnede ansvaret for kunsten, hvem som har løpende ansvar for drift og vedlikehold på stedet der kunsten er og hvordan dette utføres. Det anbefales å etablere gode varslingsrutiner, slik at eventuelle skader, feil eller slitasje oppdages tidlig.

8. NYTTIG INFORMASJON

Kontrakt for kunstkonsulent

Byggherren eller oppdragsgiveren er den som inngår kontrakten med kunstkonsulenten. De regionale kunstsentrene kan bistå med tips til hva som bør stå i kontrakten. Punktene i kontrakten må samsvare med retningslinjene for innkjøp av kunst i offentlige rom i de kommunene som har dette.

Kunstnerkontrakt

Kunstnerne får tilsendt kontrakt fra byggherren eller oppdragsgiveren for gjennomlesing før de signerer. Kunstplanen skal være et vedlegg til kontrakten og skal være godkjent av kunstutvalget før den sendes til kunstneren. Framdriftsplan, budsjett, utbetalinger og dato for ferdigstillelse skal komme frem i kontrakten. Også her kan de regionale kunstsentrene bistå med tips til hva som bør stå i kontrakten.

Forvaltning, drift og vedlikehold

Kunstneren skal få tilsendt skjema som gjelder forvaltning, drift og vedlikehold (FDV-skjema) for kunstverket før overtakelse. Skjema skal fylles ut og leveres til oppdragsgiveren. Dette bør gjøres samtidig med at det blir levert en sluttrapport for arbeidet.

Kunstavgift

Ved offentlig salg av kunst til en verdi over kr 2 000,- skal kjøper betale en kunstavgift på 5 % i tillegg til salgsprisen.

KAMME GREIFF, «BARNDOMSMINNER» (2009)
© Kamme Greiff / BONO 2023
Billedvev av ullgarn.
Størrelse 200 x 50 cm

Namdal Rehabiliteringssenter, Høylandet kommune
Kunstkonsulent har vært Asbjørn Hagerup
Foto: Klaes Jøran Selegg

Avgiften blir administrert av Bildende Kunstneres Hjelpefond (BKH). Midlene fra kunstavgiften kommer kunstnere til gode gjennom stipender, vederlag, tilskuddsordninger og kunstpriser. Byggherren eller oppdragsgiveren er ansvarlig for å rapportere inn salget og overføre pengene til hjelpefondet. Les mer på: www.kunstavgiften.no

BONO

All bruk av kunst som vises offentlig, skal klareres med BONO, den norske opphavsrettsorganisasjonen for dem som skaper visuell kunst. Tilsvarende organisasjoner finnes i de fleste land. De er etablert av kunstnerne for kunstnerne og for dem som bruker kunst. Organisasjonen representerer i dag over 2 700 norske og 150 000 utenlandske kunstnere. BONO er bindeleddet som gjør det lovlig å bruke visuell kunst til offentlig visning, og som sikrer kunstnerne inntekt for bruk av deres arbeider.

Opphavsretten gir kunstnere enerett til å råde over åndsverk de har skapt. Det betyr at kunstnere er beskyttet mot at andre bruker deres kunstverk uten tillatelse, og at det kan kreves vederlag for bruken. Opphavsretten varer i kunstnerens levetid og 70 år etter utgangen av kunstnerens dødsår. Les mer på: www.bono.no

KORO

I 1977 vedtok Stortinget å opprette «Utsmykkingsfondet for nye statsbygg», som i dag heter KORO; en forkortelse for «Kunst i offentlige rom». KORO produserer, forvalter og formidler kunst for statlige bygg og arenaer. Samlingen av kunstverk er tilgjengelig for publikum på om lag tusen steder i Norge og internasjonalt. KORO forvalter også nasjonale tilskuddsordninger. Fylker, kommuner og andre kan søke tilskudd gjennom KORO. Les mer på: www.koro.no

ARON IRVING LI, UTFØRT I SAMARBEID MED PIOTR NOWAK. «NYSNØ» (2021)
Fasade i børstet og lakkert aluminium. Størrelse: 10 x 30 m

Oppdal idrettshall, Oppdal kommune
Kunstkonsulent har vært Ellen Sofie Griegel
Foto: Aron Irving Li

SPØR OSS

Trøndelag senter for samtidskunst (TSSK) og Møre og Romsdal Kunstsenter (MRK) er formidlingsinstitusjoner som blir styrt av de regionale kunstnerorganisasjonene. Blant sentrenes viktigste formål er å stimulere til allmenn forståelse for, økt kunnskap om og økt bruk av billedkunst og kunsthåndverk. Dette gjør de gjennom utstillingsvirksomhet og som regionale kompetansesentre for kunst i offentlige rom. Kunstsentrene er fagorgan som gir råd til kommuner, fylkeskommuner og andre oppdragsgivere i planlegging og realisering av kunstprosjekter i offentlige bygg og uterom i regionen.

Kunstverkene i denne boka er beskyttet av opphavsrett og er gjengitt etter avtale med BONO (Billedkunst Opphavsrett i Norge). Verk kan ikke gjengis uten hjemmel i lov eller tillatelse fra rettighetshaver/BONO. Ønsker du å bruke kunstverk? Kontakt BONO for å få lisens – www.bono.no

Utfyllende informasjon om kunstverkene finnes digitalt på kunstsentrenes hjemmesider.

Trøndelag fylkeskommune

Møre og Romsdal fylkeskommune

VEILEDEREN «KUNST I VÅRE ROM» ER UTARBEIDET I SAMARBEID MED TRØNDELAG FYLKESKOMMUNE OG MØRE OG ROMSDAL FYLKESKOMMUNE.

TRØNDELAG SENTER FOR SAMTIDSKUNST
www.samtidskunst.no
EPOST: post@samtidskunst.no

MØRE OG ROMSDAL KUNSTSENTER
www.mrkunst.no
EPOST: post@mrkunst.no

ERLEND LEIRDAL OG ØYVIND BRANDTSEGG. UTFØRT I SAMARBEID MED ÅGE SIVERTSEN OG MIDTNORSK TREBÅTVERKSTED, «KRAFT» (2022)
En bevegelig skulptur med musikkinstrumenter av lokalt innsamlet drivved, som spilles mekanisk når hjulet drives rundt av tidevannsstrøm. Hjulet er laget av rettvokst gran, forsterket i ytterkant med ungtrær av or, selje og rogn. Flåte av resirkulerte plastrør.

Straumen, Inderøy kommune
Kurator har vært Maria Veie
Foto: Øyvind Brandtsegg